

PARACELsus. Het behandelt de vijf entia, die leven en gezondheid beheerschen en het vormt een inleiding tot de groote reeks van werken, die in de uitgave van HUSER haar hereeniging vonden. De bewerking van ACHELIS, assistent van den grooten PARACELsus kenner SUDHOFF, is gehouden in de hedendaagsche spelling, terwijl de oude zinsbouw, waar deze niet hinderlijk was, behouden bleef. Een breed opgezette inleiding, getuigend van inzicht in PARACELsus gaat vooraf, terwijl een uitvoerige commentaar het werk besluit. Als een inleiding tot PARACELsus is dit boek uitstekend geschikt. Het is met een mooie letter gedrukt en voorzien van een portret, dat den grooten geleerde op rijperen leeftijd voorstelt.

F. M. G. DE FEYFER.

ERNST DARMSTAEDTER, *Berg-, Probir- und Kunstbüchlein*. Mit Bibliographie und 12 Abbildungen. MCMXXVI. Verlag der Münchner Drucke. Prijs 7 Mrk.

ULRICH ELLENBOG, *Von den giftigen besen Tempffen und Reuchen*. Eine Gewerbeschrift des XV Jahrhunderts. MCMXXVII. Verlag der Münchner Drucke. Prijs 3 Mrk.

Uit wetenschappelijk oogpunt had de bergbouw in de middel-eeuwen niet *die* belangstelling, die bijv. dieren en planten hadden.

Weliswaar spreekt ALBERTUS MAGNUS er terloops over in zijn werk over de mineralen, maar voor de rest vindt men er in de encyclopaedieën der latere middeleeuwen weinig melding van gemaakt. Wat de juridische zijde betreft, bestond een meer uitgebreide literatuur, die in het Freiburger Bergrecht culmineert. De eerste bekende technische werken verschenen in de 16de eeuw en werden merkwaardigerwijze door artsen vervaardigd. RÜLEIN VON KALBE en GEORG AGRICOLA beschreven uitsluitend de technische zijde. Den tweeden bespraken wij reeds eerder. De eerste was stadsarts te Freiburg, in wier bestuur hij menigmaal zitting had. Hij overleed in 1523 te Leipzig. Hij was niet alleen een voortreffelijk geneesheer, doch tevens een man van uitgebreide kennis, die in staat was stedeplannen met succes te ontwerpen en uit te voeren. Het verwondert ons dan ook niet, dat hij een pesttractaat geschreven heeft. Maar bovendien schreef hij het oudste Duitsche bergwerkboek, dat in 1505 te Augsburg verscheen en in slechts twee exemplaren bekend is (Augsburg en Parijs). Het werd onder verschillende titels vele malen herdrukt en bevat allerlei raadgevingen en recepten, wat de techniek en scheikunde der metalen betreft. Al deze uitgaven zijn door den schrijver in een bibliographie vereenigd.

Het tweede werkje is meer van geneeskundig belang, omdat het de eerste Duitsche verhandeling is, die de arbeidshygiëne tot onderwerp heeft. ULRICH VON ELLENBOG werd in de dertiger jaren der 15de eeuw te Feldkirch geboren. Hij studeerde te Weenen, Heidelberg (1455) en Pavia, waar hij in 1459 promoveerde. Hij was een boekenliefhebber, die evenwel van reizen en trekken hield. Hij stierf in 1499. Van zijn bibliotheek vindt men nog handschriften en wiegedrukken in de voornaamste Europeesche boekerijen. Zijn boekje over de vergiftige kwade dampen en gassen der metalen werd

geschreven voor goudsmeden en metaalbewerkers. Het ontstond in 1473 en werd in 1524 te Augsburg gedrukt. De schrijver wijst op de vergiftigheid van kooldamp, lood, kwikzilver en andere metalen. Hij beveelt aan, de bewerking dezer metalen te doen plaats hebben in de open lucht, het aangezicht af te wenden en de mond dicht te houden. Verder geeft hij als voorbehoedmiddelen verschillende reukstoffen, als moschus, jeneverbes, ruit, tormentil enz. aan. Dat theriac inwendig in aanmerking komt, is te begrijpen. Een literatuuroverzicht van de arbeidsziekten in betrekking tot de metalen, waar in o.a. melding wordt gemaakt van de Utrechtsche dissertatie „*De paralyisi metallariorum* (1693)” is aan het werkje toegevoegd, terwijl een facsimile van het oorspronkelijke tractaat het smaakvol uitgegeven werkje besluit.

F. M. G. DE FEYFER.

R. TISCHNER, FRANZ ANTON MESMER, *Leben, Werk und Wirkungen*. Mit 9 Abbildungen. Verlag der Münchner Drucke. MCMXXVIII. Geb. M 8.—, geb. M. 10.—.

Met den naam van MESMER wordt de herinnering gewekt aan een periode in onze kunst, die als een onderdeel te beschouwen is van de natuur-philosophische school. Het magnetisme heeft zoo lang als het verschijnsel bekend is, een rol gespeeld in de geneeskunst. Zoo wendde AETIUS het aan bij podagra als pijnstillend middel. In de 18de eeuw had men geleerd goede kunstmagneten te maken en het lag voor de hand, dezen sterkeren magneet in de geneeskunde toe te passen. Daar naast nam men een dierlijk magnetisme aan, dat door strijken, handoplegging enz. over te dragen was, terwijl ook de psychische geneeswijze een rol ging spelen. Uit deze drie componenten bouwde MESMER zijn stelsel op. Tot de voorgangers van MESMER behoorden PARACELTUS, ROBERT FLUDD en KIRCHNER. MESMER werd 23 Mei 1734 te Iznang geboren, studeerde zoo wat in alle faculteiten en promoveerde in 1766 op een proefschrift *De influxu planetarum* te Weenen, waar hij leerling was van VAN SWIETEN en DE HAEN. Zijn tweede geschrift „*Schreiben über die Magnetkur*” verscheen in 1775 en maakte hem beroemd. Reeds in zijn dissertatie had hij aangegeven hoe de „gravitas animalis, dierlijke zwaartekracht”, evenals het licht een invloed heeft op het menschelijke lichaam. Deze kracht heeft in zich de kiem van MESMER's theorie en verwordt later tot zijn magnetisch fluïdum. In 1774 verzocht een Engelschman, die te Weenen vertoefde, den astronoom MAXIMILIAN HELL wegens maagkramp een kunstmatigen magneet ten gebruike. Dit werd voor MESMER het uitgangspunt van zijn magnetische behandeling, waarbij hij in analogie met de Leidsche flesch, flesschen laadde met magnetische materie. Hij was van meening, dat het magnetisch fluïdum in staat was de verbroken harmonie der zenuwen te herstellen. Hij neemt in het dierlijke lichaam „Krisen” aan, die te vergelijken zijn met eb en vloed.

In 1779 verscheen zijn verhandeling over de ontdekking van het dierlijke magnetisme en spoedig kreeg hij tal van navolgers. Ge-